

IŠ VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJOS VEIKLOS

(Parengta pagal Kalbos komisijos 2010 m. ataskaitą)

KALBOS PROGRAMOS

Pagrindiniai Kalbos komisijos veiklos tikslai ir uždaviniai įgyvendinami vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas kalbos programas. 2010 m. toliau vykdytos Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programa ir Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 m. programa, taip pat programa „Teisinė ir administracinė valstybinės kalbos priežiūra“.

Dauguma pagal programas vykdomų darbų yra tęstiniai. Baigtos rengti kelios elektroninės duomenų bazės – Istorinių etninių (Lietuvos paribio ir užribio) vietovardžių bazė, „Lietuvių kalbos atlaso“ kortelių duomenų bazė, Lietuvių kalbos tarmių tekstynas ir Šiaurės rytų vilniškių ploto tarminės medžiagos duomenų bazė. Pagal programą parengti ir Lietuvių kalbos instituto išleisti tarmių leidiniai – Vytauto Kardelio *Dūkšto apylinkių tekstai*, Vytauto Kardelio ir kt. *Rytų aukštaičiai vilniškiai* ir Astos Balčiūnienės ir kt. *Rytų aukštaičiai kupiškėnai*. 2010 m. toliau organizuotos tarmių duomenų rinkimo ekspedicijos, kurta Skaitmeninė tarmių fonoteka, rengti įvairių šnektų žodynai ir tekstai, skirti mokslo ir mokymo reikmėms.

2010 m. aukštųjų universitetinių mokyklų, kolegijų, apskričių, valstybinės reikšmės ir savivaldybių viešosioms bibliotekoms nupirkti ir nemokamai perduoti 48 pavadinimų 1778 leidiniai – mokslo žurnalai ir mokslinių straipsnių rinkiniai, terminų žodynai, vietovardžių žodynai, tarmių tekstai ir žodynai, monografijos, senosios raštijos paminklų leidimai, mokomosios ir kt. knygos. Iš šios programos lėšų toliau remtas terminų žodynų ir senosios raštijos paminklų rengimas, specialybės kalbos dėstymas aukštosio-

se mokyklose, mokslo tiriamieji projektai, valstybinės kalbos kursai kita-kalbiamis Lietuvos gyventojams, Lietuvos Respublikos terminų banko pil-dymas elektroniniais terminų žodynų duomenimis.

TEISINĖ VALSTYBINĖS KALBOS APSAUGA

Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui pa-teiktas siūlymas į naujos Švietimo įstatymo redakcijos projektą įtraukti nuostatą, kad mokytojai ugdymo procese privalo vartoti taisyklingą lietuvių kalbą (nuostata į įstatymą įtraukta).

Kalbos komisijos sekretoriatas parengė Lietuvos Respublikos Vyriausy-bės 2010 m. liepos 7 d. nutarimo Nr. 998 „Dėl Europos Sąjungos teisės aktų projektų terminų lietuvių kalba derinimo“¹ projektą. Šio nutarimo tikslas – užtikrinti Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktų projektų lietuvių kalba nuostatų aiškumą ir tikslumą, šių projektų terminų darną su Lietuvos Respublikos teisės aktų terminais. Patvirtintas ES teisės aktų projektų terminų lietuvių kalba derinimo tvarkos aprašas. Juo vadovauda-mosi valstybinės institucijos iš ES institucijų gaunamų terminų klausimus privalo derinti su Kalbos komisija.

Kultūros ministerijai pateikta pastabų dėl Lietuvos Respublikos Vyriaui-sybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo nu-matomo teisinio reguliavimo koncepcijos patvirtinimo“ projekto. Nepritar-ta koncepcijos nuostatai, pagal kurią greta topografinių objektų oficialiųjų pavadinimų valstybine kalba būtų galima teikti ir tradicinius pavadinimus tautinių mažumų kalbomis. Kalbos komisijos nuomone, toks neoficialiųjų pavadinimų teikimas siaurintų oficialiųjų pavadinimų valstybine kalba var-tojimo sritis.

Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui pateikta siūlymų dėl Mokslo doktorantūros nuostatų projekto: daktaro di-sertacijos tekstas turi būti parašytas taisyklinga lietuvių kalba, būtina diser-tacijos santrauka lietuvių kalba (jei disertacija parašyta užsienio kalba), tais atvejais, kai disertacijos gynimas vyksta kita kalba, turi būti verčiama į lietuvių kalbą. Į visus siūlymus atsižvelgta.

Kalbos komisijos nutarimu spalio 8 d. patvirtinta Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–

¹ *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 84-4417.

2020 metų programa. Programos paskirtis – plėtoti ir skatinti lietuvių kalbos funkcionavimo daugiakalbėje aplinkoje, lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų kaitos ir sąveikos procesų tyrimus.

LIETUVOS RESPUBLIKOS TERMINŲ BANKO ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMAS

Buvo tęsiami internetinio lietuvių kalbos terminijos šaltinio – Lietuvos Respublikos terminų banko pildymo ir tvarkymo darbai. Per metus Terminų banke paskelbti 1122 aprobuoti teisės aktuose vartojamų ar teikiamų vartoti terminų straipsniai. Iš viso Terminų banke 2010 m. pabaigoje buvo 154 131 termino straipsnis: 6240 aprobuotų, 146 770 teiktinų, 1121 ne-teiktino termino straipsnis.

NORMINAMOJI IR EKSPERTINĖ VEIKLA

Įvyko 7 Kalbos komisijos posėdžiai. Surengti 93 pakomisų posėdžiai: Terminologijos pakomisės – 51, Vadovėlių pakomisės – 14, Žodyno pakomisės – 11, Vardyno pakomisės – 10, Tarties ir kirčiavimo pakomisės – 3, Laikinosios „Vertimo vadovo“ – 2, naujos programos rengimo projekto darbo grupės – 2.

Įvairioms institucijoms ir asmenims parengta apie 300 ekspertinių išvadų dėl asmenvardžių, vietovardžių, terminų ir sąvokų, įmonių ir įstaigų pavadinimų, dokumentų kalbos ir kt.

Terminija. Kalbos komisijos posėdžiuose apsvarstytas ir teigiamai įvertintas *Aiškinamojo elektrotechnikos terminų žodyno* rankraštis, aprobuoti 2 Lietuvos terminų standartai, per 1000 teisės aktų terminų. Priimti 4 protokoliniai nutarimai² dėl kai kurių augalų lietuviškų pavadinimų.

Pakomisės posėdžiuose apsvarstyti 4 terminų žodynai, 2 terminų standartai, augalų pavadinimai iš įvairių ES dokumentų, aptarti probleminiai dekoratyvinių augalų, vėžiagyvių ir moliuskų pavadinimai. Taip pat svarstyti pavieniai įvairių institucijų, organizacijų teikti terminai.

² Nutarimai skelbiami Kalbos komisijos interneto svetainėje ir Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų bazėje.

Elektroniniu paštu ir telefonu suteikta apie 700 konsultacijų terminijos, svetimžodžių keitimo, botanikos, zoologijos nomenklatūros klausimais. Daugiausia konsultuoti ES institucijų vertėjai, redaktoriai, terminologai, taip pat Lietuvos valstybės tarnautojai, privačių įstaigų darbuotojai, kiti interesantai.

Vietovardžiai. Pritarta Trakų istorinio nacionalinio parko direkcijos sudarytam sąrašui „Trakų ežerų vietų vardai“. Vilniaus krašto toponiminių duomenų nėra daug, todėl šis darbas itin vertingas. Savivaldybėms pateikta per 200 išvadų dėl vietovardžių, daugiausia – dėl gatvių pavadinimų taisyklingumo (įvertinta per 1000 pavadinimų).

Kalbos komisijos nutarimais tikslinti pasaulio valstybių, jų sostinių, valdų ir kraštų, valstybių gyventojų pavadinimų sąrašai. Išleistas Kalbos komisijos užsakymu rengiamo žodyno *Pasaulio vietovardžiai* trečiasis tomas *Afrika. Antarktida. Australija. Okeanija* (Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras). Ekspertų posėdžiuose svarstyti būsimo tomo *Azija* vietovardžių adaptavimo klausimai.

Asmenvardžiai. 2010 m. išnagrinėta per 200 prašymų dėl asmenvardžių keitimo. Dažniausiai pageidauta trumpinti pavardę atsisakant slaviškų tėvavardinių priesagų *-evič-* (*-avič-*) (25) ir *-ausk-* (10), kitais atvejais pavardės trumpintos numetant formantus *-ajev-*, *-eck-*, *-én-*, *-in-*, *-insk-*, *-ov* (*-ovič-*, *-ovsk-*), *-unsk-*, *-ušk-*.

Kartu su informacinių sprendimų bendrove UAB „NTSG“ kurta Lietuvos Respublikos piliečių vardų duomenų bazė ir Kalbos komisijos interneto svetainės pāsvetainė *vardai.vlkk.lt*.

Gramatika, rašyba ir skyryba. Laikinoji „Vertimo vadovo“ pakomisė pradėjo konsultuoti „Europos Sąjungos institucijų vertimo vadovo“ rengėjus. Pakomisės uždavinys – patarti rengėjams, kad leidinys kuo labiau atitiktų bendrinės lietuvių kalbos nuostatas. Iš gramatikos, terminologijos, vertimo specialistų, teisės aktų redaktorių sudaryta pakomisė apsvastė ES dokumentuose dažniau vartojamas standartines formuluotes, rekomendavo teiktiniausius variantus.

Kirčiavimas. 2010 m. gruodžio 9 d. protokoliniu nutarimu patvirtinta rekomendacija „Dėl veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių vyriškosios giminės vienaskaitos ir daugiskaitos vardininko trumpųjų formų kirčiavimo“: reglamentuotas tokių trumpųjų formų, kaip *kalbqs*, *kalbq*, *tyljs*, *tylj*, *vaidinqs*, *vaidinq* kirčiavimas. Protokoliniame nutarime „Dėl kirčiavimo variantų vartojimo“ pabrėžta, kad aprobuotos kirčiavimo gretybės (variantai) laikomos lygiavertėmis.

Leksika. 2010 m. spalio 28 d. protokoliniu nutarimu patvirtintas rekomendacinis Svetimžodžių atitikmenų sąrašas.

Vadovėlių vertinimas. Vadovėlių vertinimo pakomisė apsvarstė 47 bendrojo lavinimo vadovėlius (kai kurie vadovėliai kelių dalių, iš viso apsvarstytos 74 vadovėlių rankraščių knygos). Kalbos taisyklingumą patvirtinanti žyma iš karto suteikta 53 knygoms, 17 knygų grąžinta leidykloms taisyti (trys knygos grąžintos net tris kartus). Visiškai atmestų vadovėlių (kurie trečią kartą neatitiktų taisyklingumo reikalavimų) 2010 m. nebuvo. Tokių vadovėlių nėra jau antrus metus, taigi vadovėlių rengimas, palyginti su 2007 ir 2008 m., labai pagerėjęs.

KITI DARBAI

Parengti ir išsiųsti raštai Teisingumo ministerijai, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui bei Seimo Teisės departamentui dėl ne visada pagrįsto teisės aktų kalbos sudėtingumo, dėl kurio teisės normos kartais yra nesuprantamos.

Kalbos komisijos užsakymu sukurto lietuviško kompiuterinio šrifto „Palemonas“ darbo grupė, bendradarbiaudama su Medievalistinių unikodo šriftų bendruomene (*Medieval Unicode Font Initiative*), sukūrė seniesiems raštams kaupti ir skelbti skirtą šrifto atmainą pavadinimu „Palemonas MUFI“ (žr. <http://www.mufi.info/fonts/>).

Suteikta apie 36 000 kalbos konsultacijų, iš jų internetu apie 13 200, telefonu apie 22 800. Internetinio Kalbos konsultacijų banko bazė per metus papildyta daugiau nei 450 naujų įrašų, dabar banke yra per 9 000 antraštinių žodžių.

Vasario 22–26 dienomis vyko trečiasis lietuvių kalbos konkursas „Švari kalba – švari galva“ (organizatoriai – AB „Tilde IT“, Švietimo ir mokslo ministerija, Valstybinė lietuvių kalbos komisija, ryšių su visuomene agentūra Strateginių komunikacijų centras). Konkurso tikslas – skatinti moksleivius elektroninėje terpėje vartoti lietuviškus rašmenis ir taisyklingą lietuvių kalbą. 2010 m. jame dalyvavo aštuoni su puse tūkstančio 6–10 klasių moksleivių iš visos Lietuvos.

Gauta 2011 11 21

JŪRATĖ PALIONYTĖ
Valstybinė lietuvių kalbos komisija
Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius
jurate.palionyte@vlkk.lt